

TRANSCRIPTIE INTERVIEW BART VAN HEERIKHUIZEN
Amsterdam, 20/05/2009

02:00

Kun je uitleggen hoe de sociologen nadenken over 'performance' en rollenspel. En of je kan uitleggen wat dat is.

Als je de term 'performance' gebruikt, dan moet ik onmiddellijk denken aan het werk van Ervin Goffman, want die heeft die term eigenlijk ingang doen vinden in de sociologie. In een boekje dat heel erg veel invloed heeft gehad, verschenen in 1959, *'the Presentation of Self in Everyday Life'*. En daar staat een hoofdstuk in dat heet ook 'performances' en dat is de basistekst als het gaat over 'performance'. Wat Goffman in dat boekje zegt is dat wij allemaal in het dagelijks leven een optreden verzorgen, een soort dramatische vorm proberen te zoeken, om onze boodschappen aan anderen over te dragen.

03:00

Als mensen met elkaar in contact komen, als A in contact komt met B, dan heeft A er geen idee van wie B is. Zoals Goffman zegt 'als de bel gaat en je doet de deur open, dan kan het de postbode zijn en het kan je moordenaar zijn.' Je weet het niet. En wat B nu doet dat is dat ie op A een bepaalde indruk probeert te maken. Hij probeert de verwachtingen die A heeft van B te beïnvloeden, ja sterker, hij probeert ze zelfs te manipuleren. Hij probeert een bepaalde indruk te maken op B. Bijvoorbeeld omdat hij daar belang bij heeft. En wat ie dan doet is dat ie een zekere show geeft, een zeker optreden geeft en dat heet dan een 'performance'. Goffman wordt wel genoemd de grondlegger van het dramaturgisch model, want hij vergelijkt heel systematisch alles wat mensen in het dagelijks leven in sociale interacties doen met het optreden van acteurs op een podium, die een bepaalde indruk van zichzelf proberen te projecteren in de hoofden van het publiek.

04:00

En wat de acteur heel transparant weet wat ie doet, 'mijn naam is Pierre Bokma, maar nu ben ik Hamlet, Prince of Denmark', dat doen wij in het dagelijks leven eigenlijk allemaal, heel impliciet en zonder daar veel over na te denken. Maar, als je mensen waarneemt die door een dag heen gaan dan zie je dat ze allerlei rollen spelen. En dat doen ze om de indruk die ze wekken in de hoofden van andere mensen zodanig te beïnvloeden, dat het in hun voordeel is. Dat is eigenlijk de kern van het idee van de *'performance'*. En misschien moet ik er nog één dingetje bij vertellen, dat komt verderop in het boek van Goffman, maar dat is voor ons sociologen heel belangrijk, want wat ik nu verteld heb is bijna sociale psychologie. Maar wat voor de sociologen heel belangrijk is: zo'n performance kan je niet alleen. Dat doe je met een toneelgezelschap, met een 'troupe', met een team.

05:00

Zo noemt hij dat dan, 'een team', waarin afspraken worden gemaakt van 'jij neemt deze rol op je, jij neemt deze rol op je'. En zo beschrijft hij bijvoorbeeld dat wanneer een familie komt eten bij een andere familie en ze gaan een gezellig avondje doen, dan weet je precies 'dit is de rol van de vader, dit is de rol van de moeder, dat is de rol van de kinderen.' En zonder dat dat expliciet is afgesproken voeren ze met z'n allen een show op die heet: 'wij waren een gelukkig gezin'. Dat is

de 'performance'. Het is een meestal in team-vorm uitgevoerde productie waarbij je probeert een bepaald beeld van jezelf en van je eigen groep te projecteren in de hoofden van anderen.

Ok, duidelijk. En je hebt eigenlijk ook al gezegd wat het belang daarvan is voor het individu. Dan kom ik bij het culturele aspect daarvan. Wat gebeurt er als zo'n groep, zo'n 'troupe' waar je het over hebt, dat zou je kunnen zien als een culturele groep, die dat spel begrijpen ...

06:00

Wat gebeurt er als de context wisselt? Dus als je van groep wisselt? Wat je je dus kan voorstellen, concreet, als een buitenlander naar bijvoorbeeld Nederland komt. Wat doet dat met zijn spel?

De regels van het spel, de codes waaraan je je houdt, de geschreven en de ongeschreven regels, die verschillen van groep tot groep, van samenleving tot samenleving, en ook van de ene periode naar de andere periode. Dus laten we zeggen als je een Nederlander zou optillen uit de jaren '30 en je zou hem nu een 'performance' laten geven, dan zou die een hele rare indruk op andere mensen maken. Want die regels die veranderen zo traag dat de betrokkenen zich daar niet heel erg sterk van bewust zijn. Maar ze zijn voortdurend aan verandering onderhevig. Dus in verschillende tijden, in verschillende maatschappelijke lagen, in verschillende landen zijn de expliciete, maar vaak impliciete codes net een beetje anders.

07:00

En dat merk je dus heel duidelijk wanneer je van, laten we zeggen over een langere afstand dan 500 km gaat. Als ik hier de 'Thalys' en ik stap vier uur later uit op het 'Gare du Nord' in Parijs en we gaan er even vanuit dat ik vloeiend Frans spreek, dan is mijn optreden als ik een tijdschrift koop in de plaatselijke krantenwinkel al net een heel klein beetje anders dan wanneer ik het hier bij de AKO doe. De regeltjes van de lichaamstaal, de lengte waarmee je elkaar in de ogen kijkt. Kleine dingetjes zijn al een beetje verschillend op zo'n kleine afstand, 500 km, vier uur met de snelle trein, merk je al dat codes die hier in Amsterdam voor de hand liggen, vanzelfsprekend zijn dat die daar niet meer werken.

Je noemt heel erg taal, is taal ook zo'n code?

08:00

Nou, ja, taal is natuurlijk ontzettend belangrijk. Als ik aankom op het 'Gare du Nord' en ik spreek geen woord Frans, dan kan ik in Amsterdam een hele piet zijn, maar in de ogen van die Fransen ben ik een soort idioot. Want Fransen vinden überhaupt dat mensen die geen Frans spreken een beetje rare mensen zijn. Dus taal is natuurlijk ontzettend belangrijk. Dat is ongeveer het eerste waarmee je je blootgeeft en ook, laten we zeggen, als je taal spreekt met een heel zwaar accent, dan in bepaalde opzichten wordt het al moeilijker bijvoorbeeld om een functie te vinden, om op de arbeidsmarkt de plek te vinden waarvan je denkt dat die je toekomt. Dus taal, dialecten, accenten, dat is ontzettend belangrijk.

Denk je dat zo'n contextwissel, zo'n contextverandering voor een rolverandering of een rollenconflict kan zorgen in een individu?

09:00

Ik zit even na te denken hoor. Een rolconflict? Dat wil zeggen dat iemand ...

Je speelt verschillende rollen. Altijd.

Ja.

Je speelt rol 'broer', rol 'pappa', rol 'zoon'. Binnen je eigen cultuur kan je bijna gedachteloos..., je zei eerder ben je niet zo bewust van die wisseling van rol. Als je nou van context verandert, als je opeens gaat spelen die je eigenlijk niet kent kan dat voor een conflict zorgen denk je?

Nou in de eerste plaats is iemand die moet wisselen reflexiever, is zich veel bewuster van de mechanismen die ik nu zit te beschrijven, dan degene die altijd in zijn eigen culturele vijver zwemt. De bekende metafoor van 'de vis weet niet dat ie in water is' dat is hier ook zo.

10:00

Dus laten we zeggen, wanneer je iemand die, zoals mijn opa en oma, nooit in zijn leven ergens komt waar ze geen Nederlands spreken, die beseft niet die enorme betekenis van taal. En in de sociologie gaat het soms over de '*marginal man*' en Georg Simmel heeft het over de 'vreemdeling'. Wat vaak wordt gezegd in de sociologie is 'het is een voordeel', voor de beoefening van sociale wetenschap, 'om een beetje op die grens te zitten.' Dan realiseer je je beter wat de gevaren en de problemen en de geheime afspraken zijn. Maar ik zit ook nog aan iets anders te denken. Namelijk een 'conflicterende performance'. Wat ik mij, niet alleen kan voorstellen, maar wat ik meemaak, iemand komt uit bijvoorbeeld Iran, ik zeg nu even niet Irak, want Rodaan komt uit Irak, geloof ik,

11:00

maar ik zit nu te denken aan een paar Iranese studenten die ik heb gehad. en die komen dus de collegezaal binnen en die hebben meteen een heel zwaar accent en die komen op mij af met sociologieboeken geschreven in hun taal, waar ik geen letter van kan lezen. het begint er al mee dat ze het van achteren naar voren doorbladeren in plaats van van voren naar achteren. En ik had de laatste tijd een paar van die studenten. En die weten een hele mooie nieuwe coherente rol te spelen. Namelijk 'ik ben een hele slimme buitenlandse student'. Dus het hoeft niet met elkaar te conflicteren. Het feit dat je als student binnenkomt en geen Nederlands spreekt en met een zwaar accent Engels spreekt en je literatuur in het Iranes moet lezen in plaats van in het Engels of het Nederlands. Je kunt daar, in de academische wereld, kun je daar soms zelfs een voordeel van maken. Dat ik denk van: 'ik heb nou toch zo'n interessante Iranese student in mijn werkgroepje zitten.

12:00

Dat vind ik wel een heel bijzonder iemand.' Dus soms slagen mensen erin om wat op het eerste gezicht een discrepantie lijkt in hun voordeel aan te wenden.

Dan kom ik eigenlijk vanzelf aan bij kunst. Denk je dat kunst kan helpen bij een rollenconflict? Wat je net beschrijft, voor de academische wereld, denk je

dat zo'n conflicterend rollenspel ook zou kunnen ... wat voor effect zou dat hebben op de kunst van mensen?

Maar dan gaat het wel om welke kunst. Dus ik denk dat ... 't zou heel goed kunnen bij beeldende kunst. Maar wanneer het taal vergt, dus als het gaat over een dichter of een romanschrijver, dan is het wel heel moeilijk. Kader Abdolah die beschrijft in zijn werk hoe ontzettend lang het duurt voordat hij de Nederlandse taal zo beheerste dat hij de finesses doorhad, dat hij snapte hoe dingen overkwamen.

13:00

Je wil natuurlijk niet door onwetendheid een bepaalde indruk maken op je lezer, omdat je niet weet dat die formulering in het Nederlands bij Nederlandse lezers die associatie wekt. Je wilt dat expres doen. Je kan er wel mee spelen, maar dan moet je juist die taal heel goed beheersen. en hij heeft wel is beschreven over hoe lang het duurde voordat hij die nuances snapte. En dan kan je met je tweetaligheid kan je heel mooi dingetjes gaan doen die Nederlandse schrijvers niet zo goed kunnen, omdat de taal zo vanzelfsprekend voor ze is. Om één voorbeeld te geven, er wordt wel gezegd dat de allerbeste schrijver van de Engelse taal in de twintigste eeuw is Vladimir Nabokov. En dat is een Rus, die op latere leeftijd, nou ja hij had al geloof ik Engelse gouvernantes en Franse gouvernantes,

14:00

maar toch op latere leeftijd heeft hij toen hij in Amerika doceerde, heeft hij moeten leren om die Amerikaanse taal te gebruiken om in het Amerikaans romans en verhalenboeken te schrijven. Terwijl hij dat al een hele poos had gedaan in het Russisch, toen hij nog in Berlijn woonde. en dat deed hij dus gewoon met het woordenboek ernaast, hè. Hij zat dan gewoon woorden in het woordenboek op te zoeken. En toch zeggen de Amerikaanse recensenten 'eigenlijk niemand schreef zo schitterend, beheerste de Amerikaanse taal zo prachtig, als Nabokov'. Dus als je er talent voor hebt en je bent heel goed en je spendeert er heel veel tijd aan, dan kan het zelfs zo zijn dat je een superieure positie krijgt ten opzichte van de mensen voor wie die taal zo vanzelfsprekend is dat ze die nuances niet meer zo goed waarnemen als een buitenlander.

En beeldende kunst vond je waarschijnlijker, waarom?

Nou dus ... taal is dus het grote probleem, terwijl de taal van de beelden en van de schilderijen die is natuurlijk internationaal. En dat geldt ook voor de muziek.

15:00

Als jij een briljante cellospeelster bent en de cello-suites van Bach die vloeien eruit, dan maakt het geen moer uit of je Anna Bijlsma heet of Yoyoma. Iedereen verstaat de internationale taal van de muziek. Dus dat hangt heel erg van de kunstvorm af waar je het over hebt.

Maar muziek en beeldende kunst zijn toch ook ... dargen toch ook culturele codes in zich? Of niet?

Dat is natuurlijk wel waar. Ja dus het is niet helemaal ... Ja nou, dat voorbeeld van de cello-suites van Bach is natuurlijk wel ... daarvan kan je toch zeggen het

doet er niet zo heel erg toe? Misschien is dat ook niet helemaal waar hoor. Maar dat weet ik niet precies. Maar ik moet zeggen ik heb een keer op een tentoonstelling gelopen in het Centre Pompidou van jonge Afrikaanse kunstenaars, dus beeldend kunstenaars die in Afrika hè, die gewoon doen wat ze hier ook doen, schilderijen maken, ophangen in galleries, en die gebruiken vaak een heel ander beeldtaal.

16:00

Maar ik had, nou, een middagje nodig en toen had ik zeg maar die vertaalslag gemaakt, vond ik het vreselijk interessant wat ze allemaal deden. Dus ik denk dat het ietsje makkelijker is, dan wanneer het gaat om een dichter, zoals Rodan al Galidi, een romanschrijver, een essayist, ik denk dat het dan ingewikkelder is.

17:00

Als die kunst dus gemaakt wordt, en je maakt een onderscheid daarbij, bij schriftelijke of talige kunst eigenlijk en beeldende kunst, kan dat ook weer iets bijdragen voor de sociale cohesie binnen Nederland? Dus als een vreemdeling de codes leert en zijn codes combineert eigenlijk, of een nieuwe soort taal..., wat zou die kunst kunnen opleveren voor ... wat doet dat met de socialisatie van Nederlanders? Dat is eigenlijk de vraag.

Zal ik even blijven bij het voorbeeld van Nabokov Er zijn mensen die hebben gezegd Nabokov heeft de Engelse taal enorm verrijkt. Want omdat hij zo in die woordenboeken zat te bladeren en allemaal wendingen tegenkwam vaak ook in oud-Engels en woorden die weinig gebruikt werden door Amerikaanse schrijvers ... De Amerikaanse schrijver denkt, 'nou, ik heb mijn woordenschat' en die schrijft gewoon zijn boek. Die gaat niet verschrikkelijk zoeken in het woordenboek, de encyclopedie. Nabokov dacht van 'ja ik ken een heel leuk Russisch woord, maar hoe zeg je dat?'

18:00

En dan ging hij zoeken, zoeken, zoeken en dan gebruikte hij een formule, een bepaalde vocabulaire waarvan de recensenten zeiden 'Wat ontzettend leuk. Dit is heel goed Engels. Het is volkomen correct. Geen schrijver heeft deze uitdrukking de afgelopen tachtig jaar gebruikt. Maar hij is zo ontzettend 'to the point.' Dus door zijn gebrek aan vertrouwdheid met de taal deed hij hele originele, intrigerende dingen, die daarna ook weer deel werden van, zeg maar, het instrumentarium dat de schrijver vervolgens weer ter beschikking staat, ook latere schrijvers, na hem. Die denken 'hé, zo kan je dat ook aanpakken.' Dus het kan inderdaad een verrijking zijn. 't Feit dat iemand niet helemaal vertrouwd ermee is kan maken dat hij ... in de marxistische sociologie zou je het vervreemding noemen.

19:00

Je bent een beetje vervreemd van de vanzelfsprekendheden. En die vervreemding kan een heel positief effect hebben. Je doet het net een tikkeltje anders en d inheemse genietter van het kunstwerk veert overeind en denkt 'o ja, zo kan je het natuurlijk ook doen.' en dan is het een uitbreiding van de mogelijkheden en een verrijking.

Tenslotte, je hebt het al een aantal keer genoemd, en we hebben gezocht,

maar konden het niet vinden wat je nou precies geschreven hebt, in de 'Facta' hoorde ik. Zou je daar wat over kunnen vertellen? Waarom jij Rodan's werk kent en wat jij daarvan ...

O ja, nou, nee kijk, wat ik in 'Facta' heb geschreven is dat er een programma wordt uitgezonden op de televisie, wat heel weinig mensen kennen en wat ontzettend interessant is voor sociale wetenschappers. En dat programma heet 'Boeken' en dat wordt uitgezonden elke zondagmorgen van 11:30 tot 12:00,

20:00

en daar zit een meneer aan een tafel en die heet Wim Brands en die interviewed een meneer of een mevrouw, en die heeft net een boek geschreven. En de interviewer is tamelijk onkritisch. Die gaat niet zeggen van 'Ja, hier schrijft u dit, maar daar schrijft u dat. Leg dat maar is uit.' Die zegt 'Vertel maar.' En hij zegt bijna bij iedereen die in zijn programma komt 'Ik heb je boek met zoveel interesse gelezen. Ik vond het zo interessant.' Hij geeft iedereen een half uur de tijd om wat te vertellen over zijn boek. En wat veel sociologen en antropologen niet weten is dat hij ontzettend vaak sociale wetenschappers in zijn programma vraagt. En dat programma heet 'Boeken' en dan denk je waarschijnlijk nou de ene week Harry Mulisch, de andere week weer die Zwagerman. Maar dat is dus helemaal niet zo. Hij heeft hel andere mensen ... Bijvoorbeeld afgelopen zondag had hij een zekere Cordula-Rooijendijk en die had een boek geschreven, waar ik nooit van gehoord had, 'Waterwolven'. En dat gaat, inderdaad, dat is een soort sociologisch, geografische geschiedenis van de strijd van Nederlanders tegen het water.

21:00

Langs een hele andere weg dan ik dat ooit had bekeken. Hij heeft hele leuke originele mensen. En dat hele programma, alle afleveringen staan op het internet 'uitzending gemist'. En in mijn stukje schreef ik 'Ga daar is naar toe en ga is kijken naar die oude afleveringen.' En er was één aflevering en die vind ik echt voor sociologen zo interessant en dat was dus Rodan al Galidi. 'Kijk daar vooral naar.' Dat is alles wat er in mijn stukje staat. Meer ... ik leg ook niet uit waarom je daarnaar moet kijken, waarom dat nou zo bijzonder was. Maar wat hij in dat programma uitlegt dat is dat Nederlandse bureaucraten die moeten besluiten of je mag blijven of dat je weg moet of dat je zaak nog even niet behandeld wordt, hij zegt 'Dat zijn beesten'. En hij spreekt zich werkelijk in de meest extreme termen. Hij zegt 'Die mensen zijn het laagste van het ...',

22:00

nou ik denk niet dat hij dat letterlijk zegt. Maar 'beesten' dat zegt hij wel in dat programma. En daar zitten wij als Nederlanders toch even vreemd naar te kijken, want dan denk je 'wij dachten toch altijd dat we heel aardig waren een veel toleranter en vriendelijker dan de mensen om ons heen.' En hij zegt 'nou mijn ervaring is dat helemaal niet. 't Zijn kille bureaucraten, die alleen maar zich afvragen 'Valt dit binnen de kaders van mijn competentie? Kan ik besluiten tot dit of tot dat?' ze interesseren zich niet voor jou als mens. Als je tegen zo'n bureaucraat zegt van 'Ja, maar luister nou is naar mijn verhaal.' Dan is 't 'Daar heb ik niks mee te maken. Dat is mijn zaak niet.'" En dat vind je eigenlijk nergens. Ik bedoel, hij zegt dan zo van 'Ja, bij ons zijn mensen soms wel corrupt en doen dingen die niet mogen, maar er is altijd een soort persoonlijk contact. En de Nederlandse bureaucraat ... er is helemaal niks. Je zit tegenover een soort robot.

en dat tref je alleen maar in Nederland aan.'

23:00

En ik schreef iemand, jou? ... jou, Laura? Ik zou eigenlijk dat stukje in een collegezaal moeten vertonen, omdat het gaat eigenlijk over wat Max Weber heeft geschreven over de bureaucratie, over de typische bureaucratische functionaris, die zich aan de regels moet houden, die een schriftelijke instructie heeft, die vooral geen uitzonderingen mag maken, die weet dat 'het precedent is de nachtmerrie van de bureaucraat. Want als je het één keer aan deze toestaat, ja, dan hang je. Dan moet je in volgende gevallen dat ook weer gaan doen.' Dus die bureaucraten proberen zich heel precies te houden aan het kader van regelingen, waarbinnen ze hun werk moeten doen. En dat is ook heel goed. Je kan dat ook verdedigen, dat een organisatie zou iet kunnen functioneren als iedereen er maar een beetje op los improviseert.

24:00

En dan zegt Max Weber, en dat vindt je in heel veel sociologische literatuur over bureaucratieën, maar het kan leiden tot een zekere mate van 'dehumanisering'. Ze worden niet meer in hun volheid als mens beschouwd, maar alleen nog maar als een soort nummer in hun 'hoedanigheid van', ze worden bekeken meer als een dossier, dan als een le... springlevend mens. En wat ik dan in de collegezaal uitleg is van 'Max Weber zegt enerzijds 'Het werkt zo mooi, zo'n grote organisatie met duizenden medewerkers dat wordt allemaal ... al die handelingen worden heel fijn, heel precies op elkaar afgestemd. Bij de gratie van het feit dat iedereen zich aan de regelingen houdt. Aan de andere kant is het gevaar van dehumanisering.' En terwijl ... daar moet ik het interview met die Rodan laten zien. Want die zegt niet 'het leidt tot een zekere mate van dehumanisering.' Die zegt 'dat zijn geen mensen meer, dat zijn beesten.'

25:00

Wat hij zegt is dat die ambtenaren dehumaniseren, omdat zij hun medemensen alleen nog maar zien als een nummer op een dossier, worden ze zelf eigenlijk onmensen. En dat vond ik ... en dat hij brengt dat met zo'n kracht en met zo'n intensiteit dat ik dacht, dat 'Elke socioloog moet dat ... elke politicoloog moet een keer naar die aflevering kijken.'

Van mijn kant de allerlaatste vraag. Zijn visie van de 'beesten' en eigenlijk zijn uitleg over dehumanisatie, zou je dat nog kunnen terugkoppelen naar waar we het eerder over hadden. Naar hoe het kan dat hij zo helder kan zeggen, juist doordat hij ... Komt dat juist doordat hij uit het buitenland komt en daar fris naar kan kijken?

Dat zou je kunnen zeggen. Buitenlanders, mensen in die asielzoekerscentra, die vallen natuurlijk dingen op die wij niet waarnemen.

26:00

Ook omdat we niet in, ja tenminste ik, in die asielzoekerscentra komen en niet zien wat daar gebeurt in die kamertjes waar vluchtverhalen worden doorgenomen en mensen worden gechecked op 'Klopt het allemaal wat ze zeggen? Of wordt ons hier een verhaaltje verteld?' Ik weet niet wat er allemaal gebeurt. Hij heeft dat meegemaakt. Hij zit erin. En hem vallen dan ook dingen op die, waarvan ik denk

'Goh, is dat zo?' Bijvoorbeeld dat het zo verschrikkelijk lang duurt voor een beslissing wordt genomen. Maar dat mensen zich daar zo ontzettend kapot vervelen, bijvoorbeeld ook. Dus hij beschrijft een wereld waarin veel Nederlanders gewoon nooit rondlopen. Dat is natuurlijk het eerste. Maar iets anders is natuurlijk toch ook dat als ik zo'n kille bureaucraat meemaak, dat ik wel mij heel goed kan verplaatsen in waarom die bureaucraat dat doet. Dus die bureaucraat zegt dan tegen mij 'Ja, ik kan geen uitzondering maken voor jou, al zou ik 't willen. Ik kan 't niet doen.'

27:00

en dan denk ik 'Ja, dat ken ik wel.' Want als ik een student krijg en die zegt dan 'Mag ik nog een extra gelegenheid voor mijn tentamen. De eerste keer voelde ik me niet lekker en de tweede keer was ik een beetje ziek. Mag ik nog een derde gelegenheid?' Dan zeg ik 'Ja, ik kan voor jou geen uitzondering maken. Sorry.' Dus ik ken de retoriek wel. en dus als die ambtenaar tegen mij zou zeggen 'Het spijt me, voor u kan ik geen uitzondering maken.' Dan denk ik 'Ja, *don't tell me*. ik zit net zo in elkaar.' Of 'Ik zit in een organisatie die net zo werkt als jij.' en hij heeft een hele ander reactie. Hij zegt 'Hoezo niet? Waarom zou je voor mij geen uitzondering maken? Ik ben toch een mens? Wij zijn toch allebei mensen?' En dat is vind ik wel mooi. Dan denk ik 'Ja, verdomd ja. Zo kan je er ook naar kijken natuurlijk.' Dus je neemt misschien iets te gemakkelijk de vanzelfsprekendheden van de ander over en hij draait een knopje in je hoofd om door te zeggen 'Maar je zou het ook anders aan kunnen pakken. Je zou, bijvoorbeeld wel eens een uitzondering kunnen maken.' En uh, ik wil het nou niet te mooi maken, maar ik ben een heel klein beetje beïnvloed ook, door da programma.

28:00

Ik denk wel eens bij een student 'Dan geef ik je maar wel een extra gelegenheid.' want ik wil niet worden, zoals die mensen die Rodan heeft beschreven. Da's echt waar! Dat zeg ik nou niet voor de mooiigheid. Maar da's echt waar. Ik keek ernaar en ik dacht 'Verdorie, je moet daarmee oppassen. Voor je het weet ben je zelf zo'n robot aan het worden. En zo wil ik niet zijn.'

En is het dan toch het brein van de kunstenaar die jou een spiegel heeft voorgehouden?

Nou, dat vind ik eigenlijk niet hoor. In dat interview ... ik weet dat hij een kunstenaar is, maar ik heb zijn gedichten niet gelezen, dus dat weet ik niet. In dat interview was hij gewoon een hele verstandige meneer, die zijn visie gaf op wat hij had meegemaakt. En daarmee een schokeffectje teweeg bracht. Maar ik werd niet ontregeld door het feit dat hij het zo artistiek deed, of de taal zo mooi gebruikte, of als kunstenaar of als dichter iets deed. Ik werd gewoon geraakt doordat het een mens was die op een hele verstandige manier sprak over de dingen die hij had meegemaakt.

29:00

Het had ook een socioloog kunnen zijn.

Hebben jullie nog vragen? Nee ... ik denk het niet. Ik vraag me allen af ... 't is niet voor 't interview...

't Is niet voor 't interview. O ja, dan ga je het juist gebruiken.

Ja, want toch de manier waarop hij het dan formuleert, heeft dan toch wel een rol gespeeld. Als u zegt hij noemt het 'beesten', dat is toch een poëtische manier.

Nee, dat ben ik met je eens. Nou ja, hij, laten we zeggen, wat hij deed, hij koos voor de aller hardste formulering die je maar kan bedenken. Ik bedoel, de meeste mensen zouden het toch waarschijnlijk ietsje liever hebben gezegd. Beesten is natuurlijk wel heel erg. Dus de manier waarop hij het formuleerde was het grofste wat hij eigenlijk kon bedenken. Je zou kunnen zeggen dat is een artistieke strategie.

30:00

Om als je dat zo doet, dan raak je mensen. Als je het wat vriendelijker formuleert dan was ik het programma misschien 's avonds alweer vergeten. *Point taken.*

Maar was het politiek correcte, wetenschappelijk correct geweest, als hij het anders had geformuleerd? Dan had hij het 'dehumanisering' genoemd.

Misschien wel ja. Ik moet ook zeggen hoor, 't zijn termen, ik zou ze niet zo gauw gebruiken. 't Is natuurlijk ... je ziet helemaal af van de .... er is natuurlijk een ander verhaal te vertellen. Van 'Ja maar die ambtenaar, die moet ook ... en die heeft een baas en die wordt kwaad wanneer hij teveel improviseert en die moet zich houden aan de regels.' Maar hij zag daar gewoon maar even helemaal vanaf. Dus, laten we zeggen de afgewogenheid die je moet hebben in de wetenschap dat je zegt van 'Ja maar enerzijds kun je het zo zien, maar aan de andere kant, dat aspect speelt ook mee.' Daar had hij lak aan. Dat interesseerde hem helemaal niet. Hij liet één ding zien, met enorme kracht. Dat is, ja dat is misschien dan inderdaad waarin de wetenschapper en de kunstenaar van elkaar verschillen. Ja.